

Psykoutopioita

■ SAILA KARVINEN

Petteri Pietikäinen: *Alchemists of Human Nature: Psychological Utopianism in Gross, Jung, Reich and Fromm*. Pickering & Chatto Ltd 2007.

Sanaa utopia on käytetty ensimmäistä kertaa vuonna 1516 englantilaisen Thomas Moren kirjassa *De optimo statu reipublicae deque nova insula Utopia*. Utopia oli sen saaren nimi, jossa Moren yhteiskuntaihannne oli toteutettu. Utopia alkoi tarkoittaa haaveellista maailmanparannussuunnitelmaa. Psykoutopiat luovat haavekuvia, joiden avulla pyritään ihmisten oman sisäisen maailman kautta parantamaan ihmisten elämää tulevaisuudessa. Utopiaan vaikuttavat sen kehittäjä sekä tilanne, johon parannusta haetaan. On mielenkiintoista tarkastella sadan vuoden takaista historiaa ja sen aikaisista psyykkisen tutkimuksen ilmastoja ja haaveita. Nykyisin psykoanalyysi psykoterapiamuotona herättää runsaasti keskustelua. Ensimmäisen kehittäjänsä Freudin jälkeen menetelmä on levinnyt laajalle ja siitä johdettiin myös psykoutopioita.

Petteri Pietikäinen tarkastelee uudessa kirjassaan innostuneella tutkijan oteella neljän psykoutopistin elämää ja työtä. Pietikäinen on aate- ja oppihistorioitsija, joka on tutkinut psykoanalyysin, utopismien ja lääketieteen historiaa. Kirjassa tarkastelun kohteena ovat Otto Gross, Carl G. Jung, Wilhelm Reich ja Erich Fromm. He kaikki olivat peräisin Euroopan saksankieliseltä alueelta. Tosin Reich ja Fromm muuttivat toisen maailmansodan aikana Yhdysvaltoihin.

Jung ja Fromm ovat voimakkaasti vaikuttaneet nykypsykologiaan ja ajatteluun, mutta myös Reichin teorioita seksuaalisuudesta primäärielämänlähteenä on välillä sovellettu innokkaasti. Reichin väite mielihyvän ja ahdistuksen kokemuksen fysiologisen perustan löytymisestä muistetaan edelleen. Gross, joka lääkärinä eli alamaailmassa, on jäänyt melko tuntemattomaksi. Porvarillinen Eurooppa koki hänet vaaralliseksi perhe- ja yhteiskunta-arvoilleen. Utopiat veivät utopistit omassa elämässään lopulta mystiikkaan (Jung), messianismiin (Fromm) sekä vaikeisiin olosuhteisiin ulkoisesti ja sisäisesti (Gross ja Reich).

Pietikäinen arvelee, että historian tutkimus utopian elementeistä psykologian ja psykodynamiikan ajattelussa auttaa ymmärtämään nykyutopioita ja psykologista ajattelua. Kirjassa ei rajoituta ahtaasti utopian ja psykologian alueelle vaan otetaan laajemmin huomioon länsimaiden historiaa ja modernin ajan ihmisen elintapoja. Utopiat uivat ajassaan, jolloin lukija hyötyy omassa ajattelussaan huomattavasti, kun ajan historiaa on selvitetty kirjassa laajemmin.

Värikkäät, keskenään niin erilaiset utopistit esitellään vuorotellen siten, että lukija alkaa itsekin pohtia kirjan teorioita, johtopäätöksiä ja sen aikaisia oloja. Teos sopii 1900-luvun Euroopan psykodynaamisen ajattelun lukukirjaksi. Kaikki kirjan utopistit kokiivat oman aikansa tilanteen toivottomaksi kansan hyvinvoinnin kannalta. Varmasti näin on oltavakin, jotta utopioita yleensä syntyy. Vaikealta, jollei mahdollomalta, tuntuu saada kaikkien ihmisten psyyketiettyyn samaan suuntaan. Ihmi-

sen mielelle pitäisi käydä kuin rautajauholla magneettikentässä.

Aluksi kirjassa sovitaan kirjan käytännöistä sekä määritellään ja selitetään mitä utopialla tarkoitetaan, sitten tarkastellaan psykoanalyysin vaiheita varhaisessa Neuvostoliitossa. Tämän jälkeen utopistisia rakennelmia käsitellään utopisteittain aikajärjestyksessä: Gross (1877–1920), Jung (1875–1961), Reich (1897–1957) ja Fromm (1900–80). Lopuksi kirjassa on yhteenveto utopioista ja niiden tekijöistä sekä silta nykyisyyteen.

Kirjan varsinainen teksti tuo esille taustoittavaa tietoa kunkin ajankohdan henkisestä ilmastosta. Utopistit kuvataan persoonina, jolloin lukija alkaa miettiä heidän omien kokemustensa vaikutusta syntyneeseen utopiaan. Kerronta on enimmäkseen eloisa ja vain paikoin monotonista. Tämä osoittaa kirjoittajan hallitsevan aiheensa suvereenisti. Teksti on ryhmitelty sopivasti ja se on helppolukuista.

Utopioita ei synny, jos ei osaa kuvitella ja luoda uutta. Pietikäinen alleviivaa kirjassa toisin ajattelua. Uutta materiaalia, keksintöjä, teorioita tai utopioita syntyy mahdollottoman tekemisessä mahdolliseksi. Tämä ristiriita olikin lähtökohdiana Neuvostoliiton yliopistoissa, kun siellä kehitettiin ajattelun menetelmiä. Ideana oli saada ihmiset synnyttämään enemmän keksintöjä. Tieteessä voi syventää ja tarkentaa sekä löytää sitä kautta uutta tietoa. Suurimmat löydöt löytyvät kuitenkin läheltä, jos huomaa katsoa. Kyseenalaistaminen, uuden etsiminen, useat näkökulmat ja vastargumentit rikastuttavat ajattelua ja tiedettä.

Kirjan aiheeksi on rajattu nimenomaan psykoutopiat. Rajauk-

sesta johtuen jäin hieman kaipaamaan enemmän tietoa Jungin persoonatyypeistä. Erityisesti Jungin kohdalla tuli mieleen länsimaisen lineaarisen ajattelun vertaaminen itämaiseen syklistiseen ajatteluun. Mitkä olivat kunkin utopistisen mallin reunaehdot? Yksityiskohtiin mennäkseni olisin kaivannut Reichin ydinkokeesta tarkempaa tietoa.

Fromm oli tuottelias yhteiskuntafilosofi, jonka teoksia on käännetty lukuisille kielille ja julkaistu valtavina painoksina. Frommin tunnetuin kirja *Sane Society* (1955) kritisoi markkinatalousyhteiskunnan rakenteita. Ajatuksena oli yhteiskunnan peilautuminen ihmisen psyykeen. Kun ymmärretään yhteiskunnan rakenteiden toiminnan motiivit, yksilön toiminta näyttyy järkevänä suhteessa yksilön toimintaympäristöön. Ilmestyessään teos sai laajasti kiitosta, mutta vielä laajemmin sitä vastustettiin. Terveys katsottiin suhteelliseksi. Liian realistinen maailmankuva ei välttämättä takaa terveyttä, vaan voi synnyttää depressiota. Fromm toi esille jo omana aikanaan kriittisyyttä ja tottelemattomuutta virallisia oppeja ja kerskakulutusta kohtaan.

Oli järkyttävää lukea miten utopistit sälyttivät syyllisyyttä kotien niskaan, vaikka monet ongelmat ovat neurologisia. Aikaisemmin psykologit esimerkiksi vakuuttelivat tutkimuksin autismin syntyneen äidin hoivan puutteesta. Nykytutkimusten mukaan autismi on lähes varmasti synnynäistä. Reichin mukaan skitsofrenian syyt liittyvät varhaisen äiti-lapsi-suhteen häiriöihin, erityisesti sitoutumisen estymiseen katsekontaktin alueella. Nykyisin kallistutaan enemmän perinnölliseen alttuteen.

Miten yhteiskunta määritellään: valtio, kylä vai työyhteisö? Frommin vuonna 1955 esittämät tulevaisuusehdotukset toteutuvat minusta häkellyttävän hyvin nykyaikaisessa suomalaisessa tehtaassa.

Saksalais-juutalainen Fromm opiskeli filosofiaa, psykologiaa ja sosiologiaa. Valmistuttuaan tohtoriksi hän kaipasi käytännön työtä, ja siksi hän hakeutui Berliiniin psykoanalyttiseen instituuttiin saamaan psykoanalyttikon koulutusta. Fromm rakensi itselleen monialaisen taustan, johon nykyisiä tieteentekijöitä kannustetaan. Juutalaisena hän myös kansainvälistyi lähtiessään Yhdysvaltoihin. Gross teki tiedettä täysillä uhraten itsensä: teoriaa ja käytäntöä. Jung kääntyi ajassaan monitieteisesti alkemian, mytologian ja uskonnon puoleen kehittäessään psyyken kuvausta. Reich vahvisti teorioitaan mielihyvistä ja ahdistuksesta biologian ja eläintieteen tutkimuksilla ameeboista. Reich toimi myös yhteisössään, jossa hän aloitti ilmaisen avioliitto-, raskaus- ja seksuaalivoukonnan.

Utopiat näyttäytyivät jo aikalaisille outoina, jälkikäteen ne voivat vaikuttaa suorastaan hölmöiltä. Esimerkiksi Reichin orgonomiset teoriat tai Jungin alkemian sovellukset eivät ole tuoneet tieteellisesti merkittävää uutta tietoa. Pietikäinen on katsonut kaikki kirjaan päätyneet psykoutopistit merkittäviksi heidän yrityksissään muokata sosiaaliset rakenteet ja ihmissuhteet alitajunnan valloituksen avulla. Jos tarkastelemme vain onnistuneita tapauksia, meiltä jää paljon huomaamatta. Kirjaan on valittu henkilöt, joiden kautta näemme monipuolisesti, mitä psykoutopoiden kehitys on ollut.

Ihmislunnon alkemia on osuvasti valittu kirjan nimi, niin alkeellisella tasolla kirjan päähenkilöt liikkuvat nykytieteeseen verrattuna. Kirja soveltuu kaikille psykologiasta, tulevaisuuden hyvinvoinnin kehittämisestä ja Euroopan historiasta kiinnostuneille. Vaikka en usko kansallisiin psykoutopioihin enempää kuin muihinkaan kansallisiin persoonaominaisuuksiin, niin globaaleille utopioille on kuitenkin uusi tarve esimerkiksi ilmastonmuutoksen hallinnassa. Suomellakin on utopistinen päämäärä tulla huipputekniikan ja -tutkijoiden kärkimaaksi. Erityisen arvokas kirja on, kun mietitään innovaatiostrategioita. Innovaatiohan on aluksi utopia. Tämä syntyy ajattelusta, tieteestä, kokeilusta ja oivalluksista. Kun utopian rönnyt katkaistaan ja sen ydintä lähdetään jalostamaan ja verkottamaan, mahdoton muuttuu mahdolliseksi. Utopia toteutuu ja innovaatio on todellisuutta.

Kirjassa käydään läpi neljän hyvästä yhteiskunnallisesta asemasta lähteneen persoonan avulla psykoutopoiden rakentamista, nähdään, millaista rohkeutta on vaadittu ja millaisia uhrauksia on tehty. Olisi mielenkiintoista lukea samalla tavoin rakennettu kirja, jossa ihmismielen jalostajien asemasta käsiteltäisiin vastaavasti tekniikan keksijöitä.

Kirjoittaja on tekniikan lisensiaatti, filosofian tohtori, keksijä ja monitieteisten tutkimusohjelmien ohjelmapäällikkö Suomen Akatemiassa.